

A 18.481.

CITAĴOJ
EL
GRAMATIKO
VERKITAS

AG

BERNARDO OJASONO

Ciuj rajtoj rezervataj.

Presita en Tallinn, „Käirtrükk“, 1940.

A 18.481.

CITAĴOJ EL GRAMATIKO VERKITAS

AG

BERNARDO OJASONO

Ciuj rajtoj rezervataj.

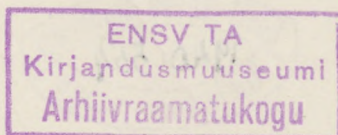
Presitas en Tallinn, „Külrükk“, 1940.

La „Citaĵoj“ as fragmentoj el la gramatiko de la oficiala Esperanto, nur pliriĉigita tiu.

Nenia forlaso nek ŝanĝo faritas al Fundamenta Esperanto. La aldonitaj novaj lingvo-formoj as libere uzeblaj apud la Fundamentaj tiuj kaj uzataj tiel en miaj verkaĵoj.

La gramatikaĵoj ne as skribitaj por altrudo iujn formojn lingvajn, sed por klarigo pri la lingvo-strukturo kaj por fari miajn verkaĵojn pli kompreneblaj.

B. Ojasono.

49 756

La vortoj laŭ deveno.

1. Laŭ deveno oni nomas vorton **origina** aŭ **derivita**.
2. Originaj vortoj as finaĵoj, personaj pronomoj, artikolo, fundamentaj numeraloj, preskaŭ ĉiu prepozicio kaj certaj adverboj kaj konjunkcioj. Originaj vortoj ne faritas el aliaj vortoj kaj vort-partoj.
3. Derivataj vortoj faritas el originaj vortoj kaj vort-partoj, kiujn oni nomas **radikoj**.
4. Radiko signifas kvaliton aŭ econ. Ekz-e, hom, blu. En derivita nomo radiko sin prezentas kiel origina adjektivo, en derivita verbo — kiel origina adverbo.

Rimarko. **Eco** as la plej elementa impresio, kiun spirito ricevas de objekto, aŭ **eco** as elemento de ideo. Ekz-e, malvarm, kresk. **Kvalito** as aro da ecoj aŭ aro da elementoj de ideo. Ekz-e, vintr, viv.

Nomo.

5. Origina nomo as **o**. Ĝi as signo pri tio, kiu aparte ekzistas, reale aŭ laŭ nia imago.

Do per **o** oni povus signumi, ekz-e, rozon, ĉar ĝi ekzistas aparte, sed ankaŭ belon rozoan, se oni imagus tiun belon ekzistanta aparte. Tiel oni povus signumi per **o** objektojn realajn kaj imageblajn kaj tial **o** ne as nur origina, sed ankaŭ **ĝenerala** nomo.

6. Por signumi ion per **o** precize oni metas al **o** radikon, adjektivon, kiel epiteton, kiu signifas la kvaliton aŭ econ de tio, kiun oni volas esprimi per **o**. Se oni volas esprimi per **o**, ekz-e, la ejon loĝatan ag la homo, oni metas al **o** radikon **dom** signifantan kvaliton de l'objekto, kiu loĝatas ag la homo. Do la ricevata nomo **domo** sin analizas **kvalito + o** aŭ **objekto (o)**, en kiu loĝas la homo (kvalito).

Kiel **domo**, ĉiu alia nomo as **derivita** de l'origina nomo **o** kaj radiko kaj oni nomas ĝin **sinteza**.

7. Ordinare anstataŭ la origina nomo uzatas pronomo **io** kaj la origina nomo sin prezentas kiel finaĵo de la derivitaj nomoj. Kiel **tiu o** as forlasebla. Tia-okaze dum parolo **o** subkomprenatas kaj skribe ĝin anstataŭas apostrofo. Ekz-e, **dom'**.

8. **Abstrakta** nomo prezentas ideon aŭ ion, kiu aparte ekzistas nur laŭ nia imago. Ekz-e, vivo, ruĝo. Ĉiun konkretan nomon oni traktas ankaŭ kiel abstraktan. Konkreta nomo **as** abstrakta, se oni konsideras ĝin prezentanta kvaliton aŭ eon kiel apartigitan kaj memstaran.

Ekz-e, per abstrakta **patro** oni esprimas certan kvaliton kiel sendependan kaj apartigitan de certa homo, same kiel per **belo** oni esprimas kvaliton rozoan, kiel apartigitan de rozo kaj sendependan.

Konkretan nomon, kiun oni uzas kiel abstraktan tiun, oni nomas **amfibia**.

Originaĵ verboj.

9. Origina verbo signifas ekziston, ne apartan tiun, sed ekziston ligitan al objekto (apartan ekziston povus signifi nomo).

10. Originaĵ verboj **as**, **is**, **os**, **us**, **u** i. a) Ekziston okazan dum parolo la parolanto esprimas per **as**. Tial oni diras, ke verbo **as** **as** **as-tempa**. b) Ekziston okazan antaŭ parolo la parolanto esprimas per **is**. Tial oni diras, ke verbo **is** **as** **is-tempa**. c) Ekziston okazan post parolo la parolanto esprimas per **os**. Tial oni diras, ke verbo **os** **as** **os-tempa**. d) **As**, **is**, **os** prezentas realajn ekzistojn. Tial oni nomas tiujn verbojn **as-modaĵ**.

11. Nerealan sed eblan ekziston, kiu dependas de alia ekzisto ebla, oni esprimas per **us**. Ekz-e, glacio **us**, se frosto **us**. Oni nomas verbon **us** **us-moda**.

12. Ekziston nerealan sed deziratan oni esprimas per **u**. Oni nomas verbon **u** **u-moda**.

13. Per **i** oni esprimas ekziston sen rilato al modo kaj tempo. Tiel **i** similas je nomo kaj uzatas kiel nomo. Oni diras, ke verbo **i** **as** **i-moda**.

Propozicio.

14. Se origina verbo signifas ekziston, kiun kaŭzas certa objekto, la nomo signifanta tiun objekton kaj tiu origina verbo formumas **propozicion**. Ekz-e, suno **as**. Nomon kaj originan verbon, kiuj formumas propozicion, oni nomas responde **subjekto** kaj **predikato**.

15. Parolanto uzas propozicion por diri per predikato ion pri subjekto. Ekz-e, parolanto diras, ke „suno as“, se li volas aserti pri suno, ke ĝia ekzisto as fakto.

Prepozicio.

16. Se objekto efikas aŭ koncernas alian objekton, oni diras, ke tiuj objektoj as **en rilato** aŭ **rilatas** reciproke aŭ ke inter tiuj objektoj as rilato. Sed la rilatoj inter objektoj kaŭzas rilatojn inter la nomoj, kiuj signifas tiujn objektojn.

17. Specon da vortoj, per kiuj oni esprimas rilatojn inter nomoj, oni nomas **prepozicio**. Laŭ maniero de signifo, prepozicioj as **ĝenerala** kaj **specialaj**.

18. Per ĝenerala prep. je oni signumas ĉiun ajn rilaton, same kiel per ĝenerala nomo o oni povus signumi ĉiun ajn objekton. Tiel je ĉiam anstataŭas prepozicion specialan.

Ekz-e, se libro rilatas al tablo, oni metas al inter la nomoj, libro kaj tablo, prepozicion je kaj diras jene, libro je tablo.

19. Ĉar ĝenerala prep. neniel karakterizas rilatojn, oni uzas al je nur tiam, kiam ne ekzistas speciala prep. por signumi la rilaton esprimendan.

Ekz-e, se oni volus esprimi la rilaton inter libro kaj tablo, ke libro premas al tablo, dum la tablo malhelpas falon ag la libro, oni uzus specialan prep. **sur** anstataŭ je kaj dirus, „libro sur tablo“.

Atributo.

20. Plej ordinare okazas, ke unu vorto sola ne kapablas esprimi la tutan ideon, kiun oni volas diri per ĝi. Tial oni metas al vorto karakterizajn vortojn aŭ vorton, kiuj kompletigas la sencon de la vorto. Tiajn kompletigajn vortojn aŭ vorton oni nomas **atributo**. Vorton kompletigatan per atributo oni nomas **atribuato**. Ekz-e, **libro sur tablo** prezentas atributon **sur tablo** kaj atribuaton **libro**. Atribuaton kun sia atributo formumas **plenvorton**. Tiel ekzistas plennomoj, plenadjektivoj, plenadverboj, plenverboj kaj plen-prepozicioj (prepozitivoj). Ekz-e, **libro sur tablo** as plennomo.

21. Sola prep. ne kapablas atributi perfekte, ĉar, ekz-e, **libro sur** ne as perfekta plennomo. Oni gesus, ke libro as en certa rilato, sed tia geso ne sufiĉas, se ne gesatas la dua objekto necesa por la rilato. Tial oni konsideras la nomon, kun kiu prep. atributas al alia nomo, kiel atributon al tiu prepozicio. Do, ekz-e, **sur tablo** prezentas atribuaton **sur** kaj atributon tablo. Prepozicion kun ĝia atributo, plenprepozicion

oni nomas **prepozitivo**. Do, ekz-e, sur **tablo** as prepozitivo. **Rimarko.** Prepozitivo as **unuigita**, se ĝi havas pli ol unu prepozicion. Ekz-e, de sur monto. Unuigita prepozitivo prezentas tiom da prepozitivaj kun la sama nomo, kiom da prepozicioj ĝi enhavas. Ekz-e, **de sur monto** sin analizas **sur monto de monto** kaj per **iro de sur monto** oni esprimas, ke oni as kun **iro sur monto** kaj **tiam de monto**.

22. Oni nomas **apozicio** nomon, kiu sen prep. atributas al alia nomo. Ekz-e, ĉevalo, besto. Tiun apozicion, kiu prezentas propran nomon de atributo, oni nomas **apud-nomo**. Ekz-e, frato Paŭlo.

Rimarko. a) Al inter apozicio kaj ĝia atributo oni metas komon aŭ streketon. Ekz-e, Alberto, reĝo; kuzo-pentristo. b) Apozicio havas samajn nombrojn kaj kazon, kiujn ĝia atributo. Ekz-e, Alberton, reĝon; kuzojn-pentristojn. c) Apud-nomo as nominativa kaj singulara kaj oni ne apartigas ĝin per signo. Ekz-e, vidas urbon Romo, konis personojn (kun nomo) Karlo.

23. Se objekto posedas kvaliton, kiun posedas ankaŭ alia objekto, sed konkreta tiu, oni metas al la nomo de la unua objekto atributon, prepozitivon konsistantan el **kun** kaj amfibia nomo de la alia objekto. Ekz-e, se oni volas esprimi, ke konsilo as kun kvalito de patro, oni diras, **konsilo kun patro**. Same as, ekz-e, viro kun ruro, ago kun besto, konduto kun aktoro.

Rimarko. Se objekto posedas econ, kiun posedas ankaŭ alia objekto, oni diras, ekz-e, jene, konsilo kun patreco, viro kun rureco, ago kun besteco ktp. Temas pri tiuj vort-formoj en punkto 58 a.

24. Atributon noman oni nomas **epiteto**. Epitetoj as prepozitivo, apozicio kaj apud-nomo.

25. Verbaj atributoj as plej unue originaj adverboj, ne, for (malproksime, malproksimen), hodiaŭ, morgaŭ, hieraŭ. Ekz-e, ne as, u for, os morgaŭ.

Kompleta propozicio.

26. Oni nomas propozicion, kies subjekto aŭ predikato as plenvorto, **kompleta**. Atributon subjektan aŭ predikatan oni nomas **komplemento**. Komplementon subjektan oni nomas **subjektivo**, tiun predikatan oni nomas **predikativo**. Subjekton, plenvorton, oni nomas **plensubjekto**; predikaton, plenverbon, oni nomas **plenpredikato**. Ekz-e, frato, maristo, as for; birdo sen plumo ne as.

27. Oni povus meti predikaton al inter subjekto kaj subjektivo kaj tiel nia ekzemplo alprenus la formon „birdo ne as sen plumo“.

Tia-okaze, ĉar predikato diras ion pri subjekto kaj la samon faras ankaŭ subjektivo, oni konsideras subjektivon kopmletiganta predikaton kaj nomas ĝin predikativo. Do, ekz-e, **ĉevalo, besto, as** havas subjektivon **besto**, sed **ĉevalo as besto** — predikativon **besto**. Tiel epiteto povas kompletigi verbon kiel verb-atributo. Ekz-e, as sen plumo, as besto.

28. Oni povus lokumi vortojn libere en propozicio. Ekze, oni povus diri, **rozo as kaj as rozo**. Sed por ke kompleta prop. estu bone komprenebla, oni metu la vortojn, kiuj rilatas unu al la alia, kiom eble pli proksimaj unu je l' alia. Oni lokumu subjektivon kiom eble pli proksima je subjekto kaj predikativon kiom eble pli proksima je predikato kaj tiel, ke subjekto restu kiom eble pli proksima je predikato. Ekz-e, kun belo rozo as en ĝardeno aŭ en ĝardeno as rozo kun belo. Rimarko. Elementoj de kompleta prop. as subjekto, predikato kaj komplementoj (subjektivo kaj predikativo. Ekz-e, en urbo (kompl.), frato (subj.), ŝoforo (kompl.), as (pred.) kun kono al motoro de aŭto (kompl.).

Adjektivo kaj adverbo.

29. Anstataŭ prepozitivo oni uzas radikojn kun finaĵo **a** aŭ **e**. Finaĵo **a** aŭ **e** ĉiam signifas al je **o**. Ekz-e, vespera, vespere = je vespero = **dum** vespero.

Same oni diras, ekz-e, **martele** anstataŭ **per martelo**; kampa, kampe — sur kampo; hejma, hejme — en hejmo; ŝtona — el ŝtono; domo patra — domo de patro; nokta, nokte — dum nokto; neĝa — kun neĝo (konkr.); folia — kun folio (konkr.); viro rura — viro kun ruro (amf.); konsilo patra — konsilo kun patro (amf.); bela, bele — kun belo.

30. Oni ne anstataŭas ĉiun prepozitivon per la finaĵoj, **a** kaj **e**, sed ordinare tiujn, kiuj konsistas el **kun** precipe kun abstrakta aŭ amfibia nomo kaj el **dum, de, el, en, sur, per** precipe kun konkreta nomo.

31. Vorton, kiu konsistas el radikoj kun finaĵo **a**, oni nomas **adjektivo** (derivita). Oni uzas adjektivon kiel prepozitivon. Ekz-e, arbara aero as freŝa (en arbato aero as kun freŝo).

32. Vorton, kiu konsistas el radikoj kun finaĵo **e**, oni nomas **derivita adverbo**. Oni uzas adverbon anstataŭ prepozitivo kiel atributon al verbo, adjektivo kaj adverbo mem. Ekz-e, hele brila fulmo as draste bele dum nokto.

Rimarko. Tion, ke adjektivo kaj adverbo havas atributojn, kaŭzas, ke nomo de prepozitivo (kiun anstataŭas adjektivo aŭ adverbo) havas epiteton. Ekz-e, festo dum vespero malfrua — festo malfrue vespera; kun brilo kun helo — brila hele.

Verbo i.

33. Origina verbo i plenumas en prop. la saman rolon, kiun nomo. (Oni ne opiniu i-n egala je origina nomo o, ĉar i havas difinitan signifon pri ekzisto.) Kiel verbo kaj nomo, i povas havi atributojn nomojn kaj verbojn. Ekz-e, i reĝo, i kun belo, i ĉarma, i afable. Kiel nomo, i atributas al prepozicio kaj formumas kun ĝi prepozitivon. Ekz-e, ago por i.

Rimarko. a) Kiel nomo prepozitiva, i atributas ordinare al por. Ekz-e, volo por i. Pro forlaso al por en por i aperas apozicio i. Ekz-e, volo i (mi as kun volo i).

b) Ĉar i uzatas kiel nomo, i neniam as predikato.

Ag, pro, por, per, de, el, ĝis, al. N-kazo.

34. a) Tion, ke io ekzistas, oni gasas nur tial, ke tiu io efikas iel. Tiun efikon, kiel eksterigon al esto, oni nomas **ago**. Kaŭzo por ago, tiu io, kiu efikas, kiu portas la agon, as **aganto**.

b) Rilaton inter ago kaj ĝia portanto, aganto, oni signumas per **de** kaj **ag**. Ekz-e, verdo de herbo, veturo de frato aŭ verdo ag herbo, veturo ag frato.

Rimarko. a) **Ag** povas alpreni adverbajn formojn **age de**, kiu sin analizas **per ago de**. Ekz-e, veturo age de frato — veturo per ago de frato.

b) **De** esprimanta kaŭzon nomatas **kaŭzo-de**. Ekz-e, lumo de suno.

35. Rilaton inter ago kaj ago, se unu ago as kaŭzo por la alia, oni signumas per **pro**. Ekz-e, veturo pro inundo.

36. Rilaton inter ago kaj la motivo, kiu kaŭzas karakteron al la ago, oni signumas per **por**. Ekz-e, veturo por komerco.

37. Rilaton inter ago kaj ilo, kiun aganto uzas, por ke ĝi povu agi, oni signumas per **per**. Ekz-e, veturo per aŭto.

38. Rilaton inter ago kaj punkto spaca aŭ tempa, ĉe kiu la ago ekis, oni signumas per **de**. Do **de** uzatas, kiam temas pri malproksimiĝo je iu punkto, negativa direkto agoa. Ekz-e, veturo de hejmo, veno de teatro, laboro de mateno. **De** kun la priskribita signifo nomatas **veno-de**.

Rimarko. a) Venode uzatas pli-malpli metafore por signumi rilatojn inter ago kaj aganto kaj inter posedaĵo kaj posed-

anto. Ekz-e, verdo (vena) de herbo, bato (vena) de knabo, domo (devena, dependa) de patro. Tiel krom veno-de kaj kaŭzo-de as ankaŭ **posedo-de**.

b) Kaŭzo-de povas okazigi gravajn miskomprenojn ĉe movo-agoj. Ekz-e, veturo de frato. — Ĉu frato veturas aŭ oni veturas for de frato? Tia-okaze anstataŭ kaŭzo-de uzatas **ag**. Ekz-e, veturo ag frato, vojaĝo ag ministro.

c) Posedo-de kaŭzas malpli ofte miskomprenojn. Ekz-e, aŭto de urbo. — Ĉu aŭto veturinta aŭ posedata de urbo? Anstataŭ posedo-de oni ofte uzas adjektivon. Ekz-e, aŭto urba, domo patra. Sed, ekz-e, **aŭto urba** sin analizas **aŭto je urbo** kaj **je** povas anstataŭi ne nur al **de**, sed ankaŭ al **el**, **por**, **kun** k. a. kaj oni ne gasas, ĉu temas pri posedo aŭ pri alia kvalito. Pri evito tian miskomprenon legu punkton 67.

39. a) Ankaŭ **el** uzatas por signumi rilaton inter ago kaj punkto, ĉe kiu la ago ekis. Sed tiu punkto kuŝas interne de iu loko aŭ ejo. Ekz-e, iro el domo. **El** tiel uzata nomatas **veno-el**.

b) Veno-el uzatas ankaŭ pli-malpli metafore. Ekz-e, tiro el embaraso, fardo ringon (per tiro) el fero, veko (per tiro) el dormo, krio (vena) el tuta gorgo, profito (tirita) el vendo, viro (vena) el Parizo, amo al unu (tirita) el ili.

Tial oni uzas al **el** por signumi rilaton inter objekto kaj ĝia materialo. Ekz-e, domo el brikoj, pasinto el mizero. **El** tiel uzata nomatas **materialo-el**.

40. Rilaton inter ago kaj punkto spaca aŭ tempa, kiun la ago fakte atingas, oni signumas per **ĝis**. Ekz-e, veturo ĝis lago, laboro ĝis vespero.

41. Rilaton inter ago kaj la punkto, kiun la ago atingu laŭ intenco aŭ destino, oni signumas per **al**. Do **al** uzatas, kiam temas pri proksimiĝo je iu punkto, pozitiva direkto agoa. Ekz-e, veturo al urbo, bato al hundo (se bato ne atingus hundon, ĝi ne us bato, sed svingo). **Al** kun tia signifo nomatas **direkto-al**.

42. Ĉar al direktas ankaŭ la agon aparteno, oni signumas per **al** ankaŭ rilaton inter posedajo kaj posedanto. Ekz-e, domo al patro — domo (apartena) al patro. **Al** kun tia signifo nomatas **posedo-al**. Posedo-al uzatas malofte, kiam ĝi ne kaŭzas miskomprenon.

43. **Al** anstataŭatas per meto sonon **n** al la finaĵo de ĝia elnoma atributo. Ekz-e, al urbo — urbon. Tia **n**-sono nomatas **n-kazo** aŭ **kazo**.

44. Unuigita prepozitivo kun **al** anstataŭatas tiel, ke parto da ĝi, se eble, anstataŭatas per **a** aŭ **e** kaj **n-kazo** aldonatas al la finaĵo aŭ anstataŭatas nur **al** per meto la kazon al la

nomo. Ekz-e, al en hejmo sin ŝanĝas al hejme — hejmen; al sub planko — sub plankon; al kun belo — al bela — belan; al en domo — en domon.

Rimarko. Ekz-e, iro al en domo sin analizas iro al domo en domo kaj signifas, ke oni iras unue al domo kaj tiam en domo. Evidente as, ke mankas ĝis domo, ĉar oni ne povus iri en domo, se oni ne iris ĝis domo. Tiun ĝis oni subkomprenas je la okazoj ĉi-similaj. Ekz-e, flugo al (ĝis) super urbo aŭ flugo super urbon, iro al (ĝis) trans limo aŭ iro trans limon.

b) Se al nomo epitetas du prepozitivoj kun al, oni kazigas nur al unu el tiuj kaj nome al tiu, kiu plej proksime rilatas al la atribuato. Ekz-e, dono al Paŭlo al libro. Libro pli frue kaj tial ankaŭ pli proksime rilatas al dono ol Paŭlo. Tial oni diras, dono libron al Paŭlo. Same, ekz-e, asigno monon al frato, instruo legon al infano.

45. N-kazo uzatas ankaŭ anstataŭ en, dum kaj je. Ekz-e, loĝo en domo — loĝo domon, laboro dum nokto — laboro nokton, kun alto je unu metro — alta unu metron. Tial oni konsideras n-kazon ĝenerala, povanta anstataŭi ĉiun ajn prepozicion. Ordinare n-kazo uzatas nur anstataŭ direkto-al, malpli ofte anstataŭ je, dum kaj en.

Sintezaj verboj.

46). a) Kiel por karakterizi la originan nomon o, tiel ankaŭ al origina verbo oni metas radikon por karakterizi ĝin. Ekz-e, bel + as = belas. Radiko, karakterizanta originan verbon, karakterizas ekziston subjektoan kaj tiel subjekton mem (objekton mem, kiun signifas subjekto). Ekz-e, rozo belas. Vorton, kiu konsistas el radiko kaj origina verbo, oni nomas sinteza aŭ derivita verbo.

b) Sinteza verbo havas la tempon kaj modon de sia finaĵo, origina verbo. Ekz-e legi as i-moda, legos as as-moda kaj os- tempa.

c) Sinteza verbo uzatas anstataŭ plenverbo kun la sama radiko. Ekz-e, belas anstataŭas al as kun belo, as je belo, as bela, as bele.

Rimarko. Oni ja povus bone konsideri, ekz-e, al belas anstataŭanta ankaŭ al as belo. Sed tio ne as tre konsilinde. Ĉar, tia-okaze, kion signifas, ekz-e, aktoras? — Ĉu oni as aktoro aŭ nur aktore? Same, soldatas, kastelas, spionas ktp.

47. Oni uzas kaj traktas sintezan verbon kiel originan tiun. Do en prop. sinteza verbo plenumas la rolon origine verboan. Ĝi alprenas la samajn atributojn kaj laŭbezone as subjekto,

predikato kaj i-mode atributas al prep. kaj nomo. Ekz-e, ŝajnas vero, veturis sur maro, opinios utila, skribi bone, iro por lavi, iro lavi, vivi as batali.

Sinteza propozicio.

48. Propozicion, kiu enhavas nur originajn verbojn, oni nomas **analiza**. Propozicion, kiu enhavas sintezan verbon, oni nomas **sinteza**. Ekz-e, li skribas, tago as por labori.

Ankaŭ en sinteza prop. epiteto-subjektivo sin ŝanĝas predikativo. Ekz-e, unika arbo kreskas — arbo kreskas unika; frato, ŝipano, alvenis — frato alvenis ŝipano.

49. La elementoj de sintezaj propozicioj as **predikato**; **subjekto**, ĉeesta aŭ aldonebla, ekz-e, (vi) venu; (vetero) fulmas; **adjekto**, esprimanta cirkonstancon, je kiu okazas ago esprimata per predikato; **objekto**, adjekto en kazo-formo kaj **epiteto**, atributo al nomo.

Rimarko. a) Subjekto as nomo aŭ i-modo aŭ ĉiu alia vortspeco. Ekz-e, hura! aŭdeblis, riĉa as ofte nefeliĉa.

b) Predikato as sinteza verbo aŭ tiu kun predikativo konsistanta el nomo aŭ adjektivo aŭ ĝi as origina verbo. Ekz-e, ŝi legas, diro ŝajnas vero, li flatas ceda, vorto as por esprimi ideon. c) Adjekto as adverbo aŭ prepozitivo. Ekz-e, ŝi legas ĝardene, diro ŝajnas vero pro fakto, li flatas ceda al li. d) Objekto as prepozitivo en formo de n-kazo. Ekz-e, li flatas ceda lin, oni laboras nokton.

e) Prepozitivo, konsistanta el **por** + **i-modo**, ofte post verbo, mallongigatas nomu **i-modo**. Ekz-e, inko as ilo por skribi, li iras lavi sin (li iras por lavi sin).

50. Sinteza prop. as korekta, se ĝi sin analizas unu aŭ pliaj korektaj, propozicioj analizaj. Ekz-e, mi volas vidi Romon — mi as kun volo (por) i kun vido al Romo; diro ŝajnas vero pro fakto — diro as kun ŝajno, ke ĝi as vero pro fakto.

Afiksoj kaj afiksoidoj.

51. a) Kiel vort-materialo, krom radikoj, as silaboj, kiujn oni nomas **afiksoj**. Afikson oni metas al radikoj por aldoni ion kaj tiel modifi al senco radikoa. Ekz-e, **eklego** signifas al komenco al lego, legado — daŭra lego.

b) Afiksojn, kiujn oni uzas post radikoj, oni nomas **sufiksoj**.

Tiuj as at, it, ot, ĉj, nj, end, ad, um, iv, iz, oz, oid, esk.

c) Afiksojn, kiujn oni uzas antaŭ radikoj, oni nomas **prefiksoj**. Tiuj as bo, ge, ek, mal, mis, re.

Rimarko. Prefiksoj ek, mal, re uzatas ankaŭ radike. Ekz-e, malo, eke, ree.

52. As multe da radikoj kaj originaj vortoj, kiujn oni uzas kiel afliksojn kaj kiujn oni tial nomas **afiksoidoj**. Responde al prefiksoj kaj sufiksoj as ankaŭ **prefiksoidoj** kaj **sufiksoidoj**. Plej gravaj sufiksoidoj as ig, iĝ, ant, int, ont, in, vir, id, ec k. a. Prefiksoidoj as for, ne, el, de, al, ĝis, en, preter k. a.

Kunmetitaj vortoj. Ig, iĝ.

53. Unu-vortigitan plenvorton oni nomas **kunmetita**. Ĉiuj kunmetitaj vortoj devenas de tri originoj, kunmetitaj nomo, verbo kaj prepozitivo.

54. Kunmeto plennomon okazas 1) per streketo kaj 2) per forlaso prepozicion kaj finaĵon kaj anstataŭigo tiujn per streketo. Ekz-e, 1) sin-defendo, belon-montro, mia-opinio, kvar-fojoj, majstro-tradukanto, 2) dorm-ĉambro (ĉambro por dormo), mon-avido (avido al mono), bel-riĉo (riĉo je belo), dom-konstruo (konstruo al domo), vort-faro (faro al vorto).

55. Kunmetita verbo anstataŭas al dependa propozicio. La streketo uzatas por signumi la forlasitan finaĵon. Ekz-e, mort-batis (batis morta — **batis** tiel, ke oni as **morta**), reĝ-elektas (**elektas** iun **reĝo** — elektas iun, por ke ĉi-iu u **reĝo**), kunrastos (rastos ion, por ke ĉi-io u **kun io**), kunmetis (**metis** ion tiel, ke ĉi-io as **kun io**).

Rimarko. Lasta-punkte ne traktatis vortoj, en kiuj prepozicioj aŭ adverboj servas kiel prefiksoj. Ekz-e, necedo, forkuro, alveno, aldono, deveno, dependo, kunlaboro, enhavo k. a.

56. Kunmetita prepozitivo, ekz-e, enmano, perpugno, multe uzatas adjektive. Ekz-e, viro surstrata, homo senforta. **Viro surstrata** sin analizas **viro je surstrato** (abstrakta) — viro kun surstrato; homo senforta — homo kun senforto.

57. a) **Ig** signifas la samon, kiun radikoj **efik**. Ekz-e, igas domon bela — **igas** (efikas) al domo tiel, ke ĝi as **bela** — **beligas** domon; **igis** iun **reĝo** — **igis** (efikis) al iu tiel, ke li as **reĝo** — **reĝigis** iun.

b) **Iĝ** signifas la samon, kiun la kunmetita radikoj **sin-ŝanĝ**. Laŭ tio, kian finaĵon alprenas **iĝ**, as **iĝo** (sin-ŝanĝo), **igas** (sin-ŝanĝas) ktp.

Ekz-e, domo **igas** bela — domo **igas** (sin-ŝanĝas) tiel, ke ĝi as **bela** — domo **beligas**; iu **igis** **reĝo** — iu **igis** (sin-ŝanĝis) tiel, ke li as **reĝo** — iu **reĝigis**.

c) **Ig** kaj **iĝ** uzatas kiel sufiksoj kaj kiel radikoj. Efektive ili as radikoj, kiuj formumas kunmetitajn verbojn.

Ultra-sintezaj vortoj.

58. Ĉar sintezajn nomojn kaj verbojn oni traktas kaj uzas kiel originajn tiujn, oni metas al la jam sintezaj verboj kaj nomoj pliajn radikojn kaj ricevas verbojn kaj nomojn, kiujn oni nomas **ultra-sintezaj**.

a) Tiel oni metas, ekz-e, al **homo**, kiel al origina nomo **o**, ekz-e, kvaliton **jun** kaj ricevas ultra-sintezan nomon **jun-homo** (juna homo). Same devenas, ekz-e, grandanimo, et-bieno, dikfingro, **samideo** (sama ideo), boneco (bona eco), patreco, triono, bovino, fiulo, homido, junedzo.

b) Same oni metas, ekz-e, al **edukas**, kiel al origina verbo, karakterizan kvaliton, ekz-e, **bon** kaj ricevas ultra-sintezan verbon **bonedukas**. Same devenas, ekz-e, ŝteliri, pafmurdi, bonfarti, kunludi (kune ludi).

Rimarko. Oni ne metas streketon al inter origina vorto (o, as) kaj ĝin karakterizanta radiko almetita (homo, edukas). Tial oni ne metas streketon ankaŭ al en ultra-sintezaj vortoj derivita laŭ la sama principo. Sed oni povus skribi, ekz-e, **patr-amo** kaj **patramo**, por signumi, ke la unua vorto as kunmetita (amo ag patro aŭ amo al patro) kaj la dua as ultra-sintezaj (patra amo — amo kun patro (abstrakta)). Same **bon-edukas** as kunmetita (edukas, bona — edukas tiel, ke oni as bona) kaj **bonedukas** ultra-seintezaj (bone edukas — edukas kun bono).

At, it, ot.

59. Oni nomas al at, it, ot sufiksoj, ĉar oni ne uzas la silabojn aparte. Sed ĉiu el la silaboj havas ĉiujn ecojn radikajn kaj difineblan signifon, kiu pli-malpli egalas je **sub efiko** kun certa tempeco.

Nomo	=	kvalito	+	o
Ato	=	sub efiko anta	+	o
Ito	=	sub efiko inta	+	o
Oto	=	sub efiko onta	+	o

Se oni tiujn sintezajn nomojn (ato, ito, oto) traktas kiel la originan, oni povas meti al tiuj pliajn radikojn-atributojn kaj ricevi, ekz-e, al amato, uzito, premoto.

Kion do signifas, ekz-e, amato? — **Amato** as ultra-sintezaj nomo, kie radiko **am** karakterizas originan nomon **ato**. Tiel **amato** sin analizas **o sub am-efiko**. „Mi as amata“ sin analizas „mi as kun amato (abstrakta)“.

60. Vorton kun sufikso at aŭ it aŭ ot oni nomas **pasiva**. Pasiva vorto bezonas atributon-prepozitivon kun prep. **de** aŭ

ag. Ekz-e, prematas ag ŝtono, pelato ag vento, amata de ĉiu, konate ag iu. Kion esprimas tiu atributo? — Ekz-e, „prematas ag ŝtono“ sin analizas „as sub premefiko ag ŝtono“.

Ant, int, ont.

61. Ĉiu el la sufiksoidoj ant, int, ont signifas la samon, kiun radikoj, **est**, sed tiun kun certa tempeco. Tiel

anto	signifas	al	esto	as-tempa,
into	„	„	esto	is-tempa,
onto	„	„	esto	os-tempa.

Metante al anto, into, onto, kiel al originaj nomoj, radikojn-atributojn, oni ricevas, ekz-e, al amanto, uzinto, premonto. Uzinto, ekz-e, sin analizas **uza esto is-tempa aŭ is-tempa esto kun uzo**; uzinta libron — je uzinto al libro — kun is-tempa esto kun uzo al libro.

Rimarko. De ultra-sintezaj kaj kunmetitaj vortoj devenas ultra-sintezaj kaj kunmetitaj (**derivitaj**) radikoj, kiujn oni utiligas ĉe novaj sintezoj kaj kunmetoj. Ekz-e, boneduka — je boneduko, samidieano — samidea ano, senfortiganto — senfortiga anto, surtabligas — igas surtabla, konatigas — igas konata, plantatis — plantate is, dom-konstruas — as kun konstruo al domo).

Elipsaj vortoj.

62. En kunmetitaj kaj ultra-sintezaj vortoj ofte forlasatas silaboj por glatao vortoa. Tiajn vortojn oni nomas **elipsaj**. Tiel ordinaro forlasatas **at, it, ot**, precipe **it**, antaŭ **iĝ** kaj subkomprenatas dank' al la kunteksto. Same tre ofte forlasatas ankaŭ sufikso um. Oni diras, ekz-e, vekigas, naskigas ktp. anstataŭ vekitigas, naskitigas ktp. Same oni diras, ekz-e, nomas, martelas, kronas ktp. anstataŭ nomumas, martelumas, kronumas ktp.

Uzo sufikson um.

63. Um as sufikse uzata radikoj ĝenerala, kiel o as ĝenerala nomo aŭ je as ĝenerala prep. Do, laŭ neceso, um signifas, kion oni volas esprimi per ĝi.

64. Post radikoj signifanta kvaliton al ilo aŭ io traktata kiel ilo, um ordinare, sed tre ĝenerale, signifas la samon, kiun radikoj efik. Ekz-e, martelumi feron — marteles uni al fero, marteles efiki al fero, per martelo bati al fero; kronumi

lin reĝo — krone (per krono) umi (efiki) al li tiel, ke li as reĝo; nomumas lin Karlo — nome (per nomo) umas (efikas, diras) al li tiel, ke lia nomo as Karlo; aerumas ĉambron — aere (per aero) umas (efikas) al ĉambro; ventumas — vente umas (per vento efikas).

65. Ĉe malsamaj radikoj **um** havas ankaŭ malsamajn signifojn. Tiel post radiko **form**, **um** signifas la samon, kiun radiko **kaŭz**. Ekz-e, fluo formumas kapon — fluo kun formo kaŭzas al kavo aŭ fluo kaŭzas kapon kun formo (fluo forme umas kapon). Same, ekz-e, bakisto formumas kukon el pasto, verkado formumas mian feliĉon.

Rimarko. Vorto el **kaŭz** ne enhavas ian sufikson subkompreneblan. Ekz-e, justo kaŭzas pacon — justo kaŭze as al paco, justo as kun kaŭzo al paco.

66. **Um** post radiko **sign** signifas la samon, kiun **alud**. Ekz-e, signumas sonon per litero — signe umas (aludas) al sono per litero. **Um** post **lok** egalas je **met**. Ekz-e, lokumas (lokas) libron — loke metas libron. **Um** post **palpebr** egalas je **ag**. Ekz-e, palpebrumas — palpebre umas, per palpebro agas. **Um** post radiko signifanta pri korpo-parto (kol, man k. a.) egalas je **vestaj** aŭ **ornamaj**. Ekz-e, kolumo, manumo kapumo. Post radiko, kiu signifas pri aĵo aŭ ago, per kiu oni mortigas aŭ turmentas, ekz-e, kruc, pend, ŝton, **um** signifas la samon, kiun **mortig** aŭ **turment**. Ekz-e, krucumi — kruce umi (per kruco mortigi); pendumi, ŝtonumi.

Rimarko. a) Lingvo-uzanto devu korekte gesi, kiun signifumi je la radiko, al kiu li ĝin metas.

b) Post certaj radikoj, ekz-e, malvarm, plen, **um** ne havas propran signifon, sed formas kun radiko originan radikon. Ekz-e, **plenum** prezentas originan radikon (ne derivitan tiun el plen kaj um), kiu signifas la samon, kiun **efektivig**. Ekz-e, plenumas sian devon — efektivas sian devon.

Finajĵoj oa kaj ao.

67. **Oa** sin analizas **o je o**. Ekz-e, patroa — patro je o. Ĉi-okaze, je anstataŭas al **posedo-de** kaj **o** al **posedaĵo**. Ekz-e, domo patroa — domo o je patro — domo, posedajĵo de patro; domoj patrojaj — domoj oj je patroj — domoj, posedajĵoj de patroj; libroj ĉi-brave Petrojaj — libroj ĉi kun bravo Petroj je oj — libroj oj je ĉi-bravaj Petroj — libroj, posedajĵoj de la bravaj Petroj.

Rimarko. a) Se nomo iĝas adjektiva, la nomon karakterizantaj adjektivo kaj artikolo devas iĝi adverbaj (la iĝas ĉi).

Ekz-e, la granda urbo — ĉi-grande urba, ĉi-grande urboa.
b) En prozo **oa** uzatas, kiam oni volas pliklarigi la tekston per evito prepozicion aŭ per insisto pri aparteno. Ekz-e, iris de kuzo al hejmo fratoa, aŭdeblis voĉo bestoa.

c) En poezio **oa** uzatas, kiam oni volas 1) kuŝi efekton aŭ 2) diri ion kun akcento aŭ 3) fari rimon.

d) Oni ne uzu al **oa**, kiam ĝi malbeligas tekston aŭ ne harmonias kun ĝi. Tio okazas precipe tiam, kiam **oa** as finaĵo al tre longaj vortoj.

68. Finaĵo **ao** sin analizas je **o o**. Ekz-e, patroa — je patro **o** — **o** je patro. Ĉi-okaze **o** signifas al **kvalito** kaj je al **veno-de**.

Do, ekz-e, patroa — kvalito de patro. Same, amikao, sklavao, fratao ktp. En prozo **ao** uzatas nur ĉe konkretaj radikoj por esprimi kvaliton, se ne temas pri eco. Do vortoj kun finaĵo **ao** esprimas la samon, kiun samradikaj nomoj amfibiaj. Ekz-e, patro (amfibia) — patroa.

Rimarko. Duoblaj finaĵoj ne as novaĵo. Jam longe oni uzas al adjektivigita adverbo **tiea**. La finaĵoj **oa**, **ao** as utiligo al tio, kiun permesas la lingvo-strukturo.
